

Ігор Дмитрук

ДМИТРУК Ігор Анатолійович – аспірант кафедри філософії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сфера наукових інтересів – релігієзнавство, сучасні конфесії.

СПЕЦИФІКА П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКИХ СПІЛЬНОТ В СТРУКТУРІ ВС ЄХБ В ПЕРІОД 1945 – 1989 РОКІВ

У статті аналізується історико-релігієзнавчий контекст життя п'ятидесятницької конфесії (ХВС) у складі релігійного союзу ЄХБ 1945 – 1989 років і показані механізми взаємодії радянської влади і її впливу на синтез пізнопротестантських течій. Ретроспективна картина минулого дає змогу побачити сукупність підходів та еволюцію віровчення ХВС у складі з ЄХБ, яке позначилось черговою стадією соціалізації вітчизняного п'ятидесятництва.

Ключові слова: ХВС, ЄХБ, союз ЄХБ, п'ятидесятництво.

У сучасному українському суспільстві активно розвивається п'ятидесятницький напрямок, але до кінця дана течія не досліджена. Також існує чимало міфів щодо діяльності п'ятидесятницьких громад у складі ЄХБ в період 1945-1989 років. До цих пір невідома точна кількість п'ятидесятників у період Радянської України. В українському релігієзнавстві до кінця не дослідження унія п'ятидесятників та баптистів у 1945 році, оскільки даний синкретизм був штучним і не мало ніяких доктринальних основ для такого єднання. Проте через державні структури та політичний курс, який взяла на себе радянська влада, п'ятидесятники та баптисти все таки об'єдналися.

Тематику п'ятидесятників у складі ВС ЄХБ досліджували такі науковці та дослідники: Вікторія Любашенко, Анатолій Колодний, Людмила Филипович, Сергій Жилюк, Віктор Єленський.

Мета статті: на основі історико – релігієзнавчого контексту проаналізувати п'ятидесятницькі громади в структурі ЄХБ; показати розвиток та становлення вітчизняного п'ятидесятництва, його динаміку та соціалізацію в епоху радянської влади 1945 – 1989 років.

Актуальність, виклад основного матеріалу. 25 серпня 1945 р. у Москві відбулося об'єднання ВС ЄХБ з п'ятидесятницькими течія-

ми. З моменту об'єднання представники християн віри євангельської стали повноцінними особами, що увійшли до складу керівництва союзу. До ВС ЄХБ увійшли: Пономарчук, Понурко, Нестерук, Вознюк, Шатров, Глуховський, Владико, Білас та інші. Решта входила до Президії ВС ЄХБ. Наприклад, Вознюк займав посаду заступника голови ВС ЄХБ з 1979 по 1985 рр., а у 1986 р. його місце зайняв новообраний член Президії союзу Білас.

За підрахунками КДБ у ВС ЄХБ увійшло близько 33 000 християн віри євангельської, нараховувалося близько 230 церков ХВС. Ще більше, ніж 500 церков і релігійних груп складали 20 000 осіб, що залишилися поза єдністю. В основному, сюди належали ті особи, які не приймали церковної реєстрації і «Серпневої угоди» 1945 року.

Між євангельськими християнами-баптистами та об'єднаними представниками ХВС в Білорусі, Прибалтиці, у Волинській, Рівненській, Тернопільській, Львівській, Закарпатській, Київській та Кіровоградській областях склалися дружні взаємовідносини [4].

Відносини євангельських християн-баптистів із п'ятидесятниками чітко простежуються через своєрідне рокування у церквах: наприклад, представник євангельських християн-баптистів міг спокійно нести пресвітерське служіння в релігійній громаді ХВС, а п'ятидесятницький пресвітер – у церкві ЄХБ.

У 1975 р. працівниками ВС ЄХБ було проведено близько 150 бесід із християнами віри євангельської, які ще не були об'єднані. Включаючи період із 1970 по 1975 роки до союзу увійшло близько 7000 осіб (переважно усі є християнами віри євангельської). Варто зауважити такий факт, що більшість церков п'ятидесятницького спрямування могли бути зареєстрованими як у ВС ЄХБ, так і автономно. Так, у 1975 році вже існувало близько 25 автономних п'ятидесятницьких церков.

Наприкінці 1985 року становище п'ятидесятників стали визначати за наявністю трьох груп. Кількість вірних стала нараховувати більше, ніж 45 000 осіб. Власне, йдеться лише про ті церкви, які приєдналися після «Серпневої угоди» ВС ЄХБ. Церкви християн віри євангельської стали зосереджуватися найбільше в Україні, Білорусі, Молдові. Існували також представники ХВС, які не увійшли в союз і не були зареєстровані, вважаючи цей процес гріховною дією [1].

У 50-60-х рр. формуються розгалужені «підпільні п'ятидесятники». Функціонування таких конфесій до кінця 80-х рр. відбувалося переважно на двох рівнях: офіційному (легальному) і неофіційному (нелегальному). Під перший рівень підлягали громади, які сприймали радянське законодавство, проходили реєстрацію в державних органах СРСР, і діяльність яких юридично визнавалася закон-

ною. Ті особи, що не входили в реєстр, тобто частина лідерів віруючої громади ЄХБ, ЄХВ, адвентистів-реформістів оголошувалися владою нелегальними [8].

Ще більше посилювалися дезінтеграційні тенденції у протестантизмі, що призвело до його подрібнення на численні угруповання, розколу у керівному апараті, розмежування рядових віруючих, послаблення внутрішніх резервів для формування церковних інститутів. Нами було розглянуто першу причину розподілу п'ятидесятницьких громад.

Другою причиною хиткої структури ХВС стало посилення антисупільних настроїв усередині протестантської громади, що негативно позначилося на активності релігійних громад у культурному житті СРСР, а також освітньому, професійному рівні віруючих. П'ятидесятник не мав права отримати вищу освіту, займати керівну посаду, мати професійний розряд, публічну подяку чи матеріальну винагороду за свою працю; також позбавлений права анонімності свого сумління [2].

Третя причина полягає у протизаконному втручанні влади СРСР у життя самих віруючих, усуненні осередків протестантських громад, спільнот правового статусу, поступовому поглибленні розриву між зареєстрованими структурами і релігійним підпіллям, що були спричинені новим витоком, починаючи з 70-х рр. XX століття. Усе це стало наслідком «Гельсінського процесу» та активізації правозахисного руху в СРСР, що й призвело до емігрантських настроїв серед п'ятидесятників. Немає жодного сумніву у тому, що ці процеси важко позначилися на житті християн віри євангельської в СРСР.

Найпоказовішим прикладом цього процесу є Україна. На її теренах існували майже усі протестантські течії, наприклад, найбільшого поширення в Західній Україні набуло лютеранство, що зосереджувалося у Луцьку, Рівному, Львові та Івано-Франківську, у східних, південних регіонах та в Києві. В Україні, згідно зі статистичними даними, нараховується 12 діючих німецьких євангельсько-лютеранських громад [7].

Відповідно до статистики, на 1 травня 1989 р. із 652 діючих громад 300 було зареєстровано як баптистські, 186 виявилось нелегальними (офіційно незареєстрованими), лише 166 – легальними. Потрібно зазначити, що статистика охоплювала лише чверть частини громад п'ятидесятників в Україні.

Підпільні п'ятидесятники в Україні не поступалися легальним осередкам завдяки своїй різноманітності. Підпілля об'єднувало частину ЄХБ, ХВС, п'ятидесятників-сіоністів, суботників, адвентистів-реформістів і єговістів. Нелегальний статус осередків та не підзвітність

органам місцевої влади СРСР не дає чіткої можливості з'ясувати кількість п'ятидесятників у підпіллі, їхній склад.

У 50-80-х рр. в Україні почали діяти низки ще менших угруповань, що за приблизними мірками досягали близько декількох десятків віруючих із визначеною або ж наполовину визначеною конфесійною орієнтацією. Утім, такі угруповання не мали жодного безпосереднього впливу на подальший розвиток протестантизму і загальну релігійну ситуацію в Україні [5].

Початок 90-х років охарактеризувався легалізацією більшості протестантських громад. По суті, розпочався новий етап розвитку конфесії, що супроводжувався формуванням сучасних протестантських церков. Сучасний вітчизняний науковець Любашенко зазначає: «Уже в 20-30-х роках процес формування у деяких течіях протестантизму розвивався досить активно, однак згодом був штучно призупинений. Радикальні зміни в колишньому СРСР, утворення нової держави України дали змогу протестантам відкрито здійснювати релігійну та позарелігійну практику. Сьогодні перехід більшості протестантських течій у церковний статус знову поживався» [3].

Цей фактор дає можливість спостерігати у структурній зміні, у пришвидшеному темпі інституціоналізації, поступовому просуванні релігійної спільноти ХВС до стабільності. Серед течій, що наблизилися до церковного статусу, виділяють: євангелістів-християн-баптистів, п'ятидесятницькі напрямки, адвентистів сьомого дня (суботників). Мова йде про наближення п'ятидесятницьких осередків як до таких, що зберігають за собою рудименти організації сектантського типу. Ними можуть бути невеликі громади, що постійно діють у сільській місцевості, а тому до їхнього складу входить незначний відсоток молодих віруючих людей. Майбутні прогнози щодо протестантських громад песимістичні: вони можуть взагалі припинити своє існування як малоперспективні, або ж приєднатися до інших у відповідних населених пунктах. Таку картину дійсності існування поодиноких малоперспективних у своєму розвитку громад п'ятидесятників можна спостерігати уже сьогодні [8].

Цей процес відбувається здебільшого у найбільших індустріальних містах, що розростаються і поглинають собою навколишні села, а водночас і вже існуючі громади. Ми з упевненістю можемо констатувати, що центр діяльності п'ятидесятників був перенесений до міста. У 1985 році було зафіксовано, що на десятитисячне населення міста припадало близько 29 протестантів, тоді як на сільське – лише 13.

Крім того, траплялися випадки конфліктів між п'ятидесятниками і євангельськими християнами-баптистами у самій структурі союзу ВС ЄХБ. Постає питання визначення цих конфліктів, а також нега-

тивного індикатора, що сприяв виникненню розколів між релігійними громадами. Об'єктивно тут може бути лише одна причина – зупинення і ненадання можливості стрімкого розвитку для баптистів і п'ятидесятників, а також їхніх груп у структурі Всеукраїнського союзу євангельських християн-баптистів. Суб'єктивним індикатором у цьому питанні стала державна влада СРСР, яка робила усе можливе для розколу, а за допомогою суспільного фактору викликала непорозуміння у середовищі громади. За допомогою цих системних чітких планів була ймовірність розпаду ВС ЄХБ [7].

Пастори церков чітко усвідомлювали плани і дії радянської влади, піддавалися зовнішньому і внутрішньому тиску з боку спеціальних органів СРСР. Серед пасторів ВС ЄХБ були такі, що зраджували інтереси п'ятидесятницької громади, співпрацювали з органами МДБ, КДБ намагаючись взамін отримати від них матеріальну винагороду для забезпечення комфортного життя своєї родини.

Можемо стверджувати і про непоодинокі випадки застосування фізичної сили з боку КДБ щодо п'ятидесятницьких пасторів, а також неправдивих звинувачень, зокрема у співпраці з агентами американської контррозвідки з метою отримання цінної інформації, підриви державного статусу й ін.

А пасторів-зрадників, найбільш імовірно, КДБ використовував як матеріал для втілення політичної мети із правом просування комуністичної ідеології атеїзму в маси. Діяльність КДБ супроводжувалася переслідуванням і масовими арештами, засланнями на віддалені території Радянського Союзу: Колиму, Сибір, Урал, о. Соловки [8].

Релігійні утиски з боку СРСР продовжувалися далі включно до 1986 року, доки не вступив у силу закон генерального секретаря ЦК КПРС М. С. Горбачова «Про свободу і релігійні організації».

В. Любашенко зазначає: «На початку 90-х років у містах зосередилася більшість великих, життєздатних громад, що визначають характер пропагандистської та місіонерської практики протестантизму. Це стосується, передусім, євангельського християнства – баптизму (половина його громад діє в містах), адвентизму (60%), п'ятидесятництва (три чверті від загальної кількості громад)» [3].

Динамічність сучасного протестантизму, як бачимо, сама по собі відображає загальну урбанізаційну тенденцію. Найбільш розвинута церковна будова релігійних спільнот в обласних центрах, таких як Донецьк, Дніпропетровськ, Харків, Львів, Рівне, Одеса, Київ. Вони нараховують близько двох або трьох тисяч віруючих [1].

У Львові в 1990 році нараховувалося близько 5000 членів п'ятидесятницьких громад. Сьогодні ця цифра становить 6000 осіб.

Іntenсивно проходить і сам процес «оцерковлення» у західній частині України, де конфесією збережено чимало резервів видавничої, освітньої і місіонерської практики. Наприклад, у Рівному, Луцьку, а також Тернополі розташовуються великі баптистські церкви, що мають значні культові споруди, численні гуртки, видавництва, євангелізаційні місії, ансамблі, хори віруючих.

Церкви стали своєрідними осередками для паломництва протестантської молоді з міст України, в тому числі з-за кордону, також їх часто відвідують віруючі й інших конфесій, проводять симпозиуми, біблійні конференції, демонструють вистави, концерти і вікторини. При церквах діють недільні школи, дияконські, регентські і кореспондентські курси, влаштовується також навчання керівників молодіжних груп та гуртків за особистими інтересами, створення яких можемо побачити у багатьох протестантських громадах (баптистів, п'ятидесятників) [4].

Щодо п'ятидесятницької церкви варто зазначити, що вона не приховує, що прагне розширити свою сферу впливу у соціумі. Тому будь-який церковний інститут має на меті об'єднати віруючих не тільки на релігійній основі, але й у молодіжні, жіночі чи дитячі групи, суспільно орієнтовані організації (пропагандистські агітбригади, місії, філантропічні групи), щоб вони не відчували обмеженості у своєму релігійному житті в колективі.

Інституціональний процес п'ятидесятників активізувався оновленням у керівництві. На зміну консервативній генерації кінця 80-х – поч. 90-х рр. приходить молода генерація, її чисельність зростає. Церкви стали очолювати керівники – віруючі, які навчалися у закордонних богослужбових закладах. Сучасні лідери взяли напрям на релігійне оновлення, екуменізм, соціальне служіння. Головним кроком на цьому шляху є об'єднання розрізнених п'ятидесятницьких громад України, створення їхніх центрів.

Ми спостерігаємо стрімкий розвиток і становлення інституцій християн віри євангельської майже в усіх регіонах України. Іntenсивний розвиток п'ятидесятництва на Рівненщині у 80-х роках ХХ століття підтверджується фактами швидкого становлення і еволюції інституціоналізації ХВС. Такий процес зумовлений поступовим зростанням кількості навчальних закладів та організацій в регіонах України [5].

Офіційно на сьогодні зафіксовано 1927 організацій, що становить понад 28,2% від кількості існуючих зараз протестантських спільнот. Найбільшою спільнотою є ЦХВС, що нараховує 1460 організацій. Релігійні громади п'ятидесятників зосереджені, зокрема, у таких областях України: у Волинській – 151 громада; Рівненській – 228 громад;

у Чернівецькій – 88 громад; найменше у Полтавській, Сумській, Черкаській, Запорізькій – 20; у Луганській – лише 7.

Із протестантських конфесій на Рівненщині простежується домінування «Церкви Християн Віри Євангельської». Вона об'єднує понад 158 релігійних громад, які сконцентровані у Дубенському, Острозькому, Млинівському, Демидівському районах, тоді як у Корецькому районі немає жодної громади християн віри євангельської (п'ятидесятників), однак видно домінування іншої конфесії – Української Православної Церкви Московського Патріархату.

Також зауважимо і про ріст мережі протестантських духовних навчальних закладів. Їх нараховують близько 73, де довільними слухачами курсів є 8877 осіб. При протестантських громадах діє 3138 недільних шкіл і 162 місії [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень: Аналізуючи специфіку і особливості розвитку п'ятидесятників починаючи від «Серпневої угоди» 1945 р. закінчуючи періодом незалежної України, слід зазначити, що вона не приховує, а навпаки – прагне розширювати свою сферу впливу у соціумі. Оскільки будь – який церковний інститут хоче об'єднати віруючих не лише на релігійній основі, але й в об'єднання на основі в молодіжних, жіночих та дитячих груп, а також в громадсько – орієнтовані організації (пропагандистські агітбригади, місії, філантропічні групи), щоб представники релігійної спільноти не відчували обмеженості у своєму релігійному житті в колективі, а навпаки – розширювали сферу свого впливу. Інституціоналізаційний процес п'ятидесятників активізується оновленням у керівництві.

Література

1. *Бондаренко Н.* Церква П'ятидесятників в УРСР у 1970-ті - другої половини 1980-х рр. // Н. Бондаренко // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. / Інститут історії України НАНУ; ред. кол. : О.П. Реєнт, О.О. Крижановська. - Київ: Інститут історії України, 2008. - Вип. XV. - С. 184 – 275.

2. *Мельник В. І.* Новий тип віруючого у п'ятидесятництві [Текст] / В. І. Мельник – К.: Видавництво Т-во Знання України. – 1991. – 48 с.

3. *Мельник В.* Концепція соціального Євангелія у контексті суспільної активізації протестантизму. // Церква і соціальні проблеми. [Текст] / В. Мельник – Львів, поліграф технікуму 1994. С 246 – 255.

4. *Мокієнко М. М.* Особливості трансформації п'ятидесятницьких релігійних центрів в Україні (1988-2004 рр.) / М. М. Мокієнко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2007. – Вип. XXI. – 560 с.

5. *Папаяні І.* Євангельські християни-баптисти і п'ятидесятники у 1960-

1980-х роках ХХ ст. // Українське релігієзнавство. – К.: УАР, 2011. – №58. – 247с.

6. Ранній і пізній протестантизм в Україні. Євангельські конфесії: баптизм, п'ятидесятництво. Месіанські течії: адвентизм, Свідки Єгови // Історія релігій в Україні. За редакцією професорів А.М. Колодного і П.Л. Яроцького. – К., 1999.

7. *Свиштунов С.* Новітні трансформації процесу процесу релігійних комунікацій в українському суспільстві [Текст] / С.Свиштунов. // Українське Релігієзнавство № 51 К.: – 2009. – 220 с.

8. *Слободяник В.А.* Очерки по истории пятидесятничества (с комментариями). [Текст] / В.А. Слободяник – Ирпенская Библейская Семинария ВСО ЕХБ, 2000. — 320 с.

Дмитрук И.А.

СПЕЦИФИКА ПЯТИДЕСЯТНИЧЕСКИХ ОБЩИН В СТРУКТУРЕ ВС ЕХБ В ПЕРИОД 1945 - 1989 ГГ.

В статье анализируется историко-религиоведческий контекст жизни пятидесятнической конфессии (ХВЕ) в составе религиозного союза ЕХБ 1945 – 1989 гг. Показано механизмы взаимодействия советской власти и ее влияния на синтез позднепротестантских течений. Ретроспективная картина прошлого позволяет увидеть совокупность подходов и эволюцию вероучения ХВЕ в составе с ЕХБ, которое отразилось очередной стадией социализации отечественного пятидесятничества.

Ключевые слова: ХВЕ, ЕХБ, союз ЕХБ, п'ятидесятництво.

Dmitruk I.A.

SPECIFICITY PENTECOSTAL COMMUNITIES IN BC STRUCTURE ECB DURING 1945 - 1989 YEARS.

The article is a historical - religious studies context analysis Pentecostal denominations life CFE as part of a religious Baptist Union 1945 - 1989 research conducted in the article purports mechanisms of the Soviet regime and its influence on the synthesis of late Protestant denominations. Retrospective picture of the past allows you to see the evolution of a set of approaches and Pentecostal doctrine as part of the ECB, which affected the next stage of socialization domestic Pentecostalism. Important in the community Pentecostal USSR was making historic «the August agreement» in 1945, as a compromise between the communities of Baptists who had half the legal situation (still been persecuted KGB and other secret agencies) and Pentecostals that were illegal position and not subject to any registration. Although between Soviet «Evangelical» Mennonites and Baptists were some similarities in certain religious principles, but not all Pentecostals are agreeing to the terms of unification. However, in the religious life of Western Ukraine could see positive trends. For example, between Evangelical Baptist and Pentecostal representatives united in Belarus, the Baltic States, Volyn, Rivne, Ternopil, Lviv, Zakarpattya, Kyiv and Kirovohrad regions established friendly relations. The relationship of Evangelical

Christians-Baptists with Pentecostals can be seen through a kind permutation in the churches: for example, a representative of Evangelical Christians-Baptists could safely carry presbyteral ministry in the parish Pentecostal and Pentecostal pastor - the church Baptist. At the end of 1985 the situation Pentecostals were determined by the presence of three groups. Number of believers was to charge more than 45 000 people. Actually, it is only those churches that joined after «the August agreement» Sun Baptist. Evangelical Christian Church became the focus largest in Ukraine, Belarus and Moldova. There were also representatives of the CEF, which were not included in the union were not registered, assuming the process sinful action. In the 50-60's formed branched «underground Pentecostals». Operation of these faiths to late 80's. Occurred mainly at two levels: the official (legal) and informal (illegal). The intervention of Soviet power in the religious life of the faithful showed negative results, according to which «Pentecostal» - meant to be a member of the anti-Soviet political group, closed sect, so there was stigma under which increased pressure on public activity in the religious Pentecostal life. Practically, we can agree that being a part of Baptist during the «August agreement» confession received considerable spiritual experiences that fruitfully used to shape public doctrine, especially in the period of independent Ukraine. Analyzing the specific features of Pentecostal and from «the August Agreements» in 1945 ending a period of independent Ukraine, it should be noted that it does not hide the contrary - is seeking to expand its sphere of influence in society. Since any - that the church wants to unite believers Institute not only on a religious basis, but the association based in youth, women's and children's groups and in public - oriented organizations (promotional propaganda teams, missions, philanthropical groups) to religious leaders did not feel limited in their religious life in the team, and vice versa - expanded its sphere of influence. Institutionally process Pentecostal activity update the management.

Keywords: *CEF, Pentecostal, religious life in USSR, relationships with protestants groups in USSR, religious undergrounds, «the August agreement».*

Надійшла до редакції 7.11.2014 р.